

Szabó Péter

KELETI EGYHÁZJOG ÉS A MAGYAR GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZ FEGYELMI RENDJE*

Bevezetés

A magyar görög katolikus egyház mint a katolikus egyház része, alapvető fegyelmi rendje tekintetében is osztozik annak előírásaiban. Ugyanakkor a katolikus egyház a II. Vatikáni Zsinat megújuló ekkleziológiai szemléletmódja nyomán már nem monolitikus *societas perfecta* módjára határozza meg magát, hanem egyházak közösségeként (*communio Ecclesiarum*). Több zsinati dokumentum jelzi, hogy e kommúnió sajátos alanyai nemcsak az egyes egyházmegyék mint olyanok, hanem a részegyházak – döntő többségben – rítus szerint elkülönülő csoportjai is.¹ Ezen részegyház-csoportok, melyeket ma „sajátjogú egyházaknak” nevezünk, az egyetemes jog keretein belüli figyelemre méltó fegyelmi önállósággal rendelkeznek, mely önazonosságuk szerves alkotóeleme (vö. OE 2).

A magyar görög katolikus egyház tehát egymással harmonizáló, kettős normarend irányítása alatt áll. Diszciplináris kereteit mindenekelőtt a katolikus egyház közös jellemzőit tartalmazó alapvető normák, illetve az ehhez szervesen kapcsolódó, ám csak a keleti katolikus közösségekre vonatkozó közös szabályok határozzák meg. E normákat jelenleg a II. János Pál pápa által kihirdetett és 1991. október 1-jén hatályba lépett keleti kódex (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*) tartalmazza.² Az egyes sajátjo-

---

* Elhangzott a Magyar Jogász Egylet szervezésében lebonyolított „Magyarországi Történelmi Egyházak Egyházjogi Konferenciáján”, Debrecen 1997. november 8.

¹ OE 2, magyarul lásd: A II. Vatikáni Zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai, Cserhádi J. – Fábrián Á. (szerk.), Budapest ³1986, 358. Az OE 2 ekkleziológiai megközelítésének a mai keleti egyházjogra gyakorolt hatásáról lásd: SZABÓ, P., „Opinioni sulla natura delle Chiese «sui iuris» nella canonistica odierna”, in *Folia Theologica* 7 (1996) 239-251.

² JOANNES PAULUS II, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, in AAS 82

gú egyházakra jellemző partikuláris fegyelem ezen felsőbb norma-rend keretein belül, azt kiteljesítve alakítandó ki.

Ha tehát teljes képet kívánunk nyerni a magyar görög katolikus egyház fegyelmi rendjéről (és azzal párhuzamosan a keleti kánonjog mint tudomány jelenlegi helyzetéről is), nem mellőzhetjük a kódexbeli *ius commune* bemutatását, mely keretébe kell, hogy ezen közösség részleges joga is illeszkedjék.

A mondottak szem előtt tartásával előadásunkat az alábbi témák szerint kívánjuk tagolni:

1. A keleti egyházak jelenlegi csoportjai mint a *communio Ecclesiarum* alanyai
2. A keleti kánonjog fejlődése a Kódexig
3. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*:
  - 3.1. Az új keleti kodifikáció általános jellemzői
  - 3.2. A keleti kódex tartalmi sajátosságai
4. A magyar görög katolikus egyház részleges joga
5. Kitekintés (A keleti kodifikáció jelentősége)

1. A keleti egyházak jelenlegi csoportjai mint a *communio Ecclesiarum* alanyai

A keleti egyházak jelenlegi csoportjainak kialakulása hosszú történeti fejlődés eredménye.³ Az Egyház története – szoros összefüggésben a kereszténység különböző kulturális centrumok köré csoportosulásával – hamarosan magával hozta a teológiai reflexióban kialakuló hangsúlybeli eltolódásokat, melyek teológiai iskolák kialakulásához vezettek (Alexandria, Antióchia). A kialakuló – önmagában még határok között tartható – ezen teológiai pluralizmus azonban politikai-etnikai feszültségek hatására végleges

---

(1990) 1061-1353. A kódexet kihirdető pápai rendelkezés: JOANNES PAULUS II, cost. ap. *Sacri canones*, 18. X. 1990, in AAS 82 (1990) 1033-1044.

³ A keleti egyházak kialakulásának és jelenlegi helyzetének bemutatásához lásd pl. CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Oriente cattolico. Cenni storici e statistiche*, Città del Vaticano ⁴1974; NILLES, N., *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani*, vol. I-II, Oeniponte 1885; ROBERSON, G., *The Eastern Christian Churches. A Brief Survey*, Rome ³1990; VALOGNES, J., *Vie et mort des chrétiens d'Orient. Des origines à nos jours*, Paris 1994; TIMKÓ I., *Keleti kereszténység, keleti egyházak*, Budapest 1971; Berki F. (szerk.), *Az orthodox kereszténység*, Budapest 1975.

egyházzszakadásokba torkollt. Az antióchiai krisztológiai megközelítés kisarkítása révén a mezopotámiai keresztények az Efezusi Zsinat (431) tanítását elutasítva nesztorianusokká lettek, míg a Bizánci-Birodalom közel-keleti népessége az alexandriai iskola terminológiájának követése következtében vált ki az egyházból, a Kalkedoni Zsinat (451) krisztológiai megfogalmazás módjának elutasítása miatt.⁴ A szakadások stabilizálódásának mélyebb oka azonban az első esetben a perzsa-bizánci feszültség, míg a másodikban a sémi őslakosság bizánci politikai hatalommal szemben érzett ellenszenvé volt. A kereszténység másik – Róma és Konstantinápoly közti – szakadása a XI-XIII. századra esik. Mindezek eredményeként a katolikus egyház a középkor végére a latin tradíciót követő római pátriárkátus területére limitálódott.

Ellentétes irányú folyamatként – a középkori sikertelen egyesülési kísérletek után – a Trienti Zsinat időszakától meginduló, immár tartós uniók az említett szakadások révén akatolikussá vált keresztény közösségek kisebb csoportjainak a katolikus egyházzal való újraegyesüléséhez vezettek. (A keleti egyházak csoportjairól szóló alábbi ismertetés jobb megértése végett, terminológiai szempontból itt tartjuk megjegyzendőnek, hogy a az *ortodox*, pravoszláv – vagy az immár mellőzött görögkeleti – elnevezés a nemkatolikus keleti keresztények jelölésére szolgál, míg a XVI-XVIII. században egyesült keleti keresztényeket nevezzük – elsősorban régióinkban – *görög katolikusoknak*.⁵)

---

⁴ Vö. VANYÓ L., *Az ókeresztény egyház és irodalma*, (Ókeresztény Írók 1), Budapest 1980, 681-739; TIMKÓ, *Keleti*, 135-220.

⁵ A szovjet tömb megszűnése után az addig törvényen kívülként kezelt kelet-európai görög katolikus egyházak újraindulása komoly fennakadásokat idézett elő a már folyamatos ortodox-katolikus párbeszédben. Ez az ortodox fél részéről hivatalos dokumentumokban is megfogalmazásra jutott. Ezekre is reflektált, az „unionizmus” kérdésével foglalkozó a balamandi közös nyilatkozat. Ebben a katolikus egyház elismeri, hogy az unionizmusnak nevezett Trient-utáni törekvés – mely következménye a kis létszámú keleti katolikus egyházak létrejötte – nem érte el eredeti célját, vagyis az egyház egységének helyreállítását. Másik részről a dokumentum rögzíti, hogy a görög katolikus egyházak – mint a katolikus kommunió tagjainak – léte és működési joga nem vonható kétségbe. Híveik lelki igénye megköveteli létüket; vö. COMMISSIONE MISTA INTERNAZIONALE PER IL DIALOGO TRA LA CHIESA CATTOLICA ROMANA E LA CHIESA ORTODOSSA, *Documento L'unitatisimo, metodo d'unione del passato e la ricerca attuale della piena comunione*, Balamand (Libano) 23. VI. 1993, in *Enchiridion Oecumenicum*, vol. 3° (Dialoghi internazionali 1985-1994), Cereti, G. – Puglisi, J. (a cura di), Bologna 1995, nn. 1867-1900, 805-815.

A ma mintegy majd félszáz⁶ keleti egyház csoportosítása több szempontból, így hagyománybeli hovatarozás, hitvallás, vagy hierarchikus rang szerint is lehetséges.

Az V. századra a katolikus egyházat egymással teljes kommúnióban levő, ám már jelentős szocio-kulturális különbségeket felmutató közösségek alkották, melyek Róma, illetve Konstantinápoly, Alexandria, Antióchia, valamint a keleti peremvidékek (Örményország és Mezopotámia) körül jöttek létre, megalapozva a keleti egyházakra mindmáig jellemző tradícióbeli-rituális differenciákat. A teljes közösségből első, maradandóan kiszakadó keresztény csoport a nesztoriánussá váló mezopotámiai káld kereszténység volt. Ennek mai utódai az akatolikus asszír pátriárkátus (4-500 ezer fő), valamint a belőle kivált káld katolikus pátriárkátus (4-500 ezer fő). A kalkedoni dogmát elutasító, ezért „prekalkedoninak” is nevezett egyházakhoz őt, különböző tradíciót követő közösség tartozik.⁷ Így az alexandriai tradíciót követő egyiptomi *kopt*, valamint *etiópiai* pátriárkátusok (5-7, illetve 15 millió fő), az antióchiai tradícióhoz tartozó szír *jakobita* pátriárkátus (250 ezer fő), az önálló tradíciót képező *örmény* katolikus (250 ezer fő, jelentős része diaszpórában), valamint az indiai *malankár* ortodox egyház. Mind az öt egyháznak létezik katolikus változata is (egyenkénti létszámuk kb. 100-150 ezer fő). Mind az antióchiai, mind a káld tradíciónak létezik egy jelenleg teljes egészében katolikus közössége is, a libanoni székhelyű *maronita* pátriárkátus (2 millió fő), valamint a dél-indiai *malabár* nagyérsekség (3 millió fő). A hagyományosan⁸ ortodox egyházaknak nevezett közösségek a konstantinápolyi tradícióhoz tartoznak.

---

⁶ A keleti egyházak pontos számának megállapítása nehézségbe ütközik, minthogy vannak köztük olyan közösségek is, melyek kánoni elismertsége, esetenként pedig egyenesen szociológiai léte is kétséges (pl. ónaptáros görög ortodox egyház, illetve grúz görög katolikus egyház). Kelet-Európa napjainkban lezajló politikai átalakulása szintén jelentős kihatással lehet a keleti egyházak számának alakulására.

⁷ A közelmúltban a prekalkedoni és az ortodox egyházak közös nyilatkozat révén hivatalosan is helyreállították egymás között a teljes egyházi közösséget. A dokumentum olasz nyelvű változatához lásd: COMMISSIONE MISTA DI DIALOGO TEOLOGICO TRA LA CHIESA ORTODOSSA E LE CHIESE ORTODOSSE ORIENTALI, *Dicharazione di accordo*, Chambésy 28. IX. 1990, in *Enchiridion Oecumenicum*, vol. 3°, nn. 2663-2694, 1119-1127.

⁸ Az előző pontbeli deklaráció alapján ugyanakkor úgy tűnik, hogy az „ortodox” jelző immár az eddig „prekalkedoninak” nevezett keleti egyházakat is teljes jögon megilleti.

Jogi önállóságuk mértéke alapján *autokefál, autonóm* egyházakat, illetve a konstantinápolyi pátriárkátus különleges joghatósága alatt álló egyéb egyházakat különböztethetünk meg. A legnagyobb létszámú ortodox egyház a moszkvai pátriárkátus (kb. 50 millió fő). Köztük a tiszteletbeli elsőbbség azonban mindmáig az immár minimális létszámú konstantinápolyi pátriárkátusé. Jelentősebb ezen csoporthoz tartozó autokefál egyházak még: az antióchiai, a román, a bolgár, a szerb, a grúz pátriárkátus, valamint a ciprusi, a görög és az amerikai érsekség.

Keleti *katolikus* egyház jelenleg 21 létezik.⁹ A fentiekben említett 8 közösségen túl van még 13 amelyik konstantinápolyi tradícióhoz tartozik. Ezek a következők: a damaszkuszi székhelyű *melkita* pátriárkátus (1 millió fő), az *ukrán* nagyérseki egyház (3-4 millió fő), a *rutén* és *román* sajátjogú metropolitai egyház, valamint más kisebb görög katolikus egyházak, így a *szlovák*, a *magyar*, az *italo-albán*, a volt *jugoszláviai*, a *bolgár*, a *görögországi* valamint az *albán*, *orosz* és *fehérorosz* keleti katolikus közösség.

2. A keleti kánonjog fejlődése a Kódexig

1. A szokásjog, majd a zsinati kánonok és egyházatyák fegyelmi rendelkezéseinek rendszerezése révén már az I. évezred során jelentős kánonjog gyűjtemények keletkeztek.¹⁰ Ezek – az egyházi kérdésekre vonatkozó császári rendeletekkel kiegészítve (vö.: az úgynevezett *nomokanon gyűjtemények*¹¹) – biztosították az egyház nyugodt működése számára nélkülözhetetlen fegyelmi egyértelműséget. Az antik jogfejlődés egyik záróakkordjaként a Trullósi Zsinat (692) 2. kánonja katalogizálta a *de facto* már egye-

---

⁹ Lásd: „Prospetto della gerarchia delle Chiese orientali cattoliche”, in *Annuario Pontificio* 1996, 1152-1155.

¹⁰ Lásd pl. STICKLER, A., *Historia iuris canonici latini. Historia fontium I*, (Studia et textus historiae iuris canonici 6), Roma 1950 [reprint: ³1985], 31-34, 67-73, 405-416; COUSSA, A., *Epitome praelectionum de iure ecclesiastico orientali*, vol. I, Romae-Cryptoferratae 1948, 121. köv.; BECK, H., *Kirche und theologische Litteratur im byzantinischen Reich*, München 1959, 140-147, 422-425, 598-601, 655-662, 786-789.

¹¹ GAUDEMET, J., „Nomokanon”, in *Paulys Realencyklopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Hrsg. von K. Ziegler, neue Bearb. v. Wissowa G., Supplementband X., Stuttgart 1965, 417-429. cols.

temes tekintélynek örvendő jogforrásokat.¹² Bár e zsinat egyetemes jellegével kapcsolatban kezdetektől súlyos kétségek merültek fel, a II. Nikaiai Zsinat (787) 1. kánonja azt annak tekintette (vagy legalábbis bizonyosan arra emelte), amennyiben *hat* egyetemes zsinat fegyelmi rendelkezéseinek megerősítéséről beszél. (Márpedig az 553-as és 680-as III. és IV. Konstantinápolyi Zsinat kánonokat nem alkotott. Éppen e hiány pótlására ült össze a csak jogi rendelkezéseket hozó 692-es zsinat [vö.: *Quinisextum*].)¹³ Minthogy pedig a keleti kódexet kihirdető pápai bulla kifejezetten ilyen értelemben idézi a nikaiai kánont,¹⁴ úgy tűnik, hogy – egészében – a törvényhozó ma újra a 787-es Zsinat látásmódja szerint közelíti meg a trullloszi jogalkotást.

Ezen korszak „Codexei” (valójában a modern kodifikáció XVIII. században kikristályosodó kritériumainak¹⁵ még meg nem felelő, helyesebben a *compillatio* kifejezéssel jelölendő tradicionális joggyűjteményei) közül elsősorban a Joannész Szkolasztikosz által 560 körül összeállított „50 címből álló gyűjtemény”,¹⁶ valamint a „14 címből álló nomokánon” Photiosz nevéhez fűzött 883-as második kiadása érdemel említést. Ez utóbbit a 920-as konstantinápolyi helyi

---

¹² Ezen – közös elnevezéssel „szent kánonoknak” nevezett – normáknak a részletes tárgymutatóval ellátott kritikai kiadásához lásd: Pontificia Commissione per la Revisione del Codice di diritto canonico orientale, *Fonti*, fasc. IX, *Discipline générale antique (IIe – IXe s.)*, (par Joannou, P.), vol. I-IV, Grottaferrata 1962-1964; Az antik zsinatok anyagához magyar nyelven lásd: Berki F. (fordította és magyarázta), *Kánonok könyve, I, Apostoli kánonok és az egyetemes zsinatok kánonjai*, Budapest 1946; illetve Erdő P. (összeállította, a szövegeket fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta), *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (Ókeresztény Írók 5), Budapest 1983.

¹³ Az e zsinat körüli későbbi vitáknak nem a kiadott joganyag, hanem a történeti kontextus elemzéséből fakadó precízebb értelmezéséhez lásd: OHME, H., „The Causes of the Conflict about the Quinisext Council: New Perspectives on a Disputed Council”, in *Greek Orthodox Theological Review* 40 (1995) 17-43. Lásd még: ID., *Das Concilium Quinisextum und seine Bischofsliste. Studien zum Konstantinopeler Konzil von 692*, (Arbeiten zur Kirchengeschichte 56), Berlin – New York 1990; Nedungatt, G. – Featherstone, M. (eds.), *The Council in Trullo Revisited* (Kanonika 6), Rome 1995.

¹⁴ *Sacri canones*, 1033.

¹⁵ A modern kodifikáció (leibnizti axiómákon alapuló) elméletéhez lásd pl. CAVANNA, A., *Storia del diritto moderno in Europa. Le fonti e il pensiero giuridico*, I, Milano 1979, 341-348.

¹⁶ Kritikai kiadása: *Ioannis Scholastici Synagoga L titulorum ceteraque eiusdem opera iuridica*, (Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Abteilung, Neue Folge, Heft 14), edidit V. Benešević, tom. I., München 1937.

zsinat a bizánci egyház hivatalos gyűjteményévé nyilvánította,¹⁷ s variánsai révén mindmáig sajátos jelentőségű az ortodox egyházak számára.¹⁸

2. A Rómával a XVI. századtól újra teljes közösségre lépő keleti közösségek fegyelmi rendjének meghatározása több szempontból is nehézségbe ütközött. Egyrészt az 1054-es nagy egyházszakadás következtében a katolikus egyházban a „szent kánonok” hatályának tudata fokozatosan elhalványult, s ott azokat legfeljebb csak – „szizmatikus” voltuk miatt – gyanúval kezelt *történeti* jogforrásokként tartották számon. Másrészt a jogforrások szétszórtsága, hatályuk – rétegeződöttség miatt is – kétes jellege, valamint a modern kodifikációk tükrében elavult szerkezeti és tartalmi jellemzői is nehezítették a hatályos jog megállapítását.¹⁹ Az így elengedhetlenné váló egyházi jogreform szükségességét már az I. Vatikáni Zsinaton (1870) megfogalmazták. A tényleges keleti kodifikáció azonban csak 1929-ben indult meg. Az első keleti törvénykönyv, a *Codex Iuris Canonici Orientalis (CICO)* 1948-ra ugyan elkészült, ám csak egyes részei kerültek kihirdetésre.²⁰ A hatályos keleti törvénykönyv e korábbi „kódexnek” a II. Vatikánum irányelvei alapján történt felülvizsgálatából és korszerűsítéséből, mintegy húszévnyi kodifikációs munka eredményeként jött létre.²¹

¹⁷ DE CLERCQ, CH., „Byzantin (droit canonique)”, in *Dictionnaire de droit canonique*, Naz, R., (ed.), vol. II, Paris 1937, 1175. Modern kiadásához lásd pl. PITRA, J., *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*, vol. II, Roma 1868, 445-642.

¹⁸ Bár e gyűjteményeket tehát „szisztematikus” jellegüként tartjuk számon (megkülönböztetendő a pusztán kronológikus elrendezésűektől), mégsem mondhatjuk azt, hogy a bizánci kánonjogban szorosabb értelemben vett *rendszer* bármikor is kifejlődött volna. A *tudományág* szorosabb értelemben vett szisztematizálása, azaz szektorokra osztása (ügymint általános rész, alkotmányjog, közigazgatási-, büntető- valamint eljárásjog) az ortodox kánonjogban is csak a modern idők sajátossága; vö. SCHMINCK, A., „Canon Law”, in Kazhdan, A. (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York-Oxford 1991, vol. I, 373.

¹⁹ A keleti katolikus jog kodifikáció előtti kaotikus helyzetének szemléletes összegzéséhez lásd pl. KOROLEVSKIJ, C. – COUSSA, A., „Codificazione canonica orientale”, in *Nuovissimo Digesto Italiano*, Azara, A.,– Eule, E. (diretto da), vol. III., Torino 1959, 411-415.

²⁰ A promulgált részek forrásokkal ellátott kiadásához lásd: *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, Andrés Gutiérrez, D. (ed.), vol. VII: *Codices iuris canonici*, Roma 1994, 9785-10074. cols.

²¹ A revízió menetéről rendszeres tájékoztatást adott a keleti kodifikációs bizottság értesítője: *Nuntia* 1-31 (1975-1991).

3. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*

3.1. Az új keleti kódex általános jellemzői

A CCEO szembeűnő sajátossága az a szerkesztési elv, hogy – a keleti tradícióval összhangban²² – csak címekre (*tituli*) van felosztva. A latin kódex legnagyobb szerkesztési egységeinek (könyvek) mellőzése ugyanakkor, az átláthatóbb felosztás révén, a mű kezelhetőségének is kétségtelen előnyére válik.

A keleti kódex, mint mondtuk, 1991. október 1-jén lépett hatályba. A benne szereplő normák – noha tartalmukat tekintve az első évezred szent kánonjait szervesen magukba építik – formális kötelező erejüket kivétel nélkül egyetlen törvényhozó aktusból, az 1990. okt. 18-i pápai kihirdetésből merítik. A keleti törvénykönyv *codex communis*. E kifejezés nemcsak arra kíván utalni, hogy – a latin törvénykönyvvel szemben – nem egyetlen, hanem huszonegy katolikus (sajátjogú) egyház közös megismerési jogforrása, hanem arra is, hogy – a szubszidiaritás elvének maximális figyelembevételével – ezen egyházak fegyelmi rendjéből *csakis* azon normákat tartalmazza, melyeknek – a legfőbb törvényhozó megítélése szerint – jelenleg is valamennyi keleti egyházban szükségszerűen azonosnak kell lenniük. Ennek megfelelően a keleti kódexben – az egyben latin sajátjogú részleges jogot is közlő – latin egyházi törvénykönyvnél jóval jelentősebb területek vannak a részleges jog hatáskörébe utalva. Emiatt a jelen kódex nem véletlenül alkalmazza rájuk a „sajátjogú egyház” megnevezést.

Megemlítenűő, hogy a keleti jog – az egyes törvényhozók hierarchikus rangjának függvényében – a *ius particulare* több típusát különűti el, törekedve a tekintetűkben illetékes törvényhozó hatóság pontos lehatárolására is.²³ A sajátjogú egyház részleges jogának (*ius particulare Ecclesiae sui iuris*) csak a keleti kódexre jellemző kategóriáján túl néhány eset pápai vagy szentszéki hatás-

---

²² Vö. 26. old.

²³ Vö. ŽUŽEK, I., „Qualche nota circa lo «ius particulare» nel «Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium»”, Bharanikulangra, K. (ed.), *Il diritto canonico orientale*, (Studi giuridici 34), 34-44. Az egyes szinteknek megfelelő törvényhozók közűti illetékesség elhatárolásának konkrét jogtechnikai módozata azonban – legszembeűnőbben a sajátjogú metropolitai egyházaknál – bizonyos értelmezési nehézségeket vet fel; vö. 34. old.

körbe van fenntartva, míg a megyéspüspököket – a felsőbb jog keretein belül – a keleti jog szerint is generális törvényhozói jogkör illeti.

A keleti kódex bizonyos kérdéseket a *kötelezően* megalkotandó sajátjogú részleges jog hatáskörébe utal.²⁴ Ezen területeket nem tűnt szükségesnek a *ius commune* szintjén meghatározni, ugyanakkor törvényi szabályozást kívánnak, mely elmulasztása komoly joghézagokat eredményezne a közös jogrend szintjén. E normák megalkotását – amelyek hiányában a keleti kódex tehát nem tekinthető befejezett műnek – a törvényhozó kifejezetten sürgette.²⁵ Ezen, a közös joggal és a saját tradícióval harmonizáló részleges jogalkotás, a kánonjogi mentalitás és kultúra visszahonosításával párhuzamosan, a keleti katolikusok meghatározó jelentőségű feladata, melynek sikere vagy esetleges kudarca döntően fogja érinteni egyházaik sorsát.

3.2. A keleti kódex tartalmi sajátosságai

0. A keleti kódex hat előzetes kánonnal kezdődik, melyek – a latin törvénykönyvhöz hasonlóan – megjelölik a kódex passzív alanyait, valamint azokat a jogterületeket, melyeket a kódex átfogó, azaz egy adott autonóm jogrend teljes egészét szabályozni kívánó jellege ellenére sem érint.²⁶

A kódex csak a keleti katolikus egyházak tagjai számára kíván szabályozást nyújtani (CCEO 1. kán.). Hét kánont leszámítva – amikor, tudniillik kifejezett említés révén, a közös legfőbb törvényhozó a későbbi keleti normával kifejezetten módosítja a latin törvénykönyvet – nem kívánja szabályozni a latin egyházat. Nem kíván továbbá tisztán egyházjogi normákat adni az akatolikusok tekintetében sem (CCEO 1490. kán.). Ez a keleti Codexben különösen is indokolt, hiszen ennek ennek horizontjában a kifejezés

---

²⁴ Listájukhoz lásd: ŽUŽEK, I., *Index analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium*, (Kanonika 2), Romae 1992, 173-174.

²⁵ *Sacri canones*, 1038.

²⁶ A CCEO által tartalmazott joganyag (szándéka szerint, mint mondtuk, a keletiekre vonatkozó teljes közös fegyelmi rend) azonban a bevezető kánonban tett kivételeken túl sem foglalja magában a keleti katolikusokra vonatkozó valamennyi egyetemes és közös keleti jogszabályt. Például a latin és keleti egyházakra egyaránt vonatkozó, legfontosabb egyetemes jogszabályok kommentált kiadásához lásd: Arrieta, I. – Canosa, J. – Miñambres, J., *Legislazione sull'organizzazione centrale della Chiesa*, (Testi legislativi 3), Milano 1997.

elsősorban ortodoxokra utal, akik tekintetében viszont a II. Vatikáni Zsinat nemcsak a törvényes belső önkormányzathoz való jogot, hanem – az apostoli folytonosságból adódó egyházi kormányzati hatalom révén – az arra való képességet is elismerte.²⁷ Alapelvként a keleti kódex sem érinti a liturgikus jogot, a konkordatárius jogot, korlátozott a hatása a szerzett jogok és a szentszéki kiváltságok tekintetében. Az említett kivételeket fenntartva, mindazonáltal a régi jogot – a modernkori kódexek kizárólagos jellegét követve – *formailag* döntő mértékben helyezi hatályon kívül, amennyiben minden a kódex rendelkezésével ellentétes illetve teljes egészében újraszabályozott területre vonatkozó normát abrogál (CCEO 6. kán.). Ugyanakkor a törvényhozó kifejezett kívánalma a mai jognak az antik *sacri canones* fényében történő értékelése (CCEO 2. kán.).

1. A kódex I. címe a krisztushívők alapvető jogait és kötelességeit írja le (CCEO 7-26. kk. = CIC 204-223. kk.). E normák alapvetően a keresztség szentségéhez kapcsolódnak, s mint olyanok, minden krisztushívő tekintetében egységesek. Egyes szerzők alkotmányos jogoknak nevezik őket, azonban e kifejezésnek itt aligha tulajdonítható civiljogi értelem, amennyiben e normák – minthogy nem az eredetileg tervezett *Lex Ecclesiae Fundamentalis* keretében nyertek kihirdetést – jelen formájukban nem képeznek a többi kódexbeli és más norma fölött álló alkotmányossági kontrollt, hanem csak a jogértelmezés meghatározó elvei.²⁸ Az állami alkotmányrendszerekben az alapvető emberi jogok „fundamentális” jellege abból fakad, hogy azok lényegileg határozzák meg maguknak az alkotmányoknak a struktúráját is, mely utóbbiaknak a feladata nem más, mint az alapvető jogok megvalósításának biztosítása. Az egyház célja ellenben nem alapjogok gyakorolhatóságának a garantálása, hanem a *salus animarum*, azaz a lelkek üdvösségének munkálása. Következésképpen az individuális autonómia alapvető jogokból levezetett fogalma nem alkalmazható az Egyház alkotmányos rendjében. Ez nem jelenti azt, hogy az egyházi jogalanyok (krisztushívők) ne rendelkeznének sajátos autonómiával, ugyanakkor az „alapvető jogok” fogalmából levezetett következte-

---

²⁷ UR 15c és 16 (lásd: A II. Vatikáni, 399-400); vö. ŽUŽEK, I., „La giurisdizione dei vescovi ortodossi dopo il Concilio Vaticano II”, in *La Civiltà Cattolica* 122 (1971) 551-562.

²⁸ PARLATO, V., „Orientali (diritto delle Chiese)”, in *Digesto delle Discipline Pubblicistiche*, vol. X, Torino 1995, 526.

tések az egyházi alkotmány terén – éppen az egyház eltérő célja miatt – nem alkalmazhatóak.²⁹

2. A II. cím a sajátjogú egyházakat (*Ecclesia sui iuris*) és rítusokat szabályozza (CCEO 27-41. kk.). A sajátjogú egyház kifejezés új, mellyel a hatályos jog az azonos hierarchikus irányítás alatt álló keleti részegyház-csoportokat jelöli (vö. OE 2). Ezen egyházak jogi elemei a következők: *krisztushívők* egy meghatározott csoportja; *hierarchia*, mely e csoportokat jogilag egyesíti; és az egyház legfőbb hatóságának e státuszra vonatkozó kifejezett vagy hallgatólagos *elismerése* (CCEO 27. kán.). E közösségek jellemzője, hogy a keresztény hitet egy meghatározott liturgikus, teológiai, fegyelmi és lelkeségi örökség szerint élik meg (rítus), mely – mint sajátos *modus vivendi* – az öt nagy keleti hagyományegység (tradíció) valamelyikét jeleníti meg egy adott történeti korban.³⁰ A sajátjogú egyházbeli hovatartozás világos meghatározása tekintetében – minthogy az egyben meghatározott másodlagos jogrendnek való alávetettséget is implikál – a CCEO jelentősen kiegészíti a latin jogot (CCEO 29-38. kk./CIC 111-112. kk.).³¹

3. A III. cím az egyház legfőbb hatóságát, azaz a római pápa péteri funkcióját, valamint a *Collegium episcoporum jogkörét* szabályozza (CCEO 42-54. kk./CIC 330-367. kk.). E tekintetben a keleti katolikus fegyelmi rend – az ortodox ekkleziológiától sarkalatos ponton elkülönülve – a latinnal azonos, és árnyaltabban a II. Vatikáni Zsinat által megfogalmazott teológiai alapokon nyugszik (LG 18-27, NEP 1-4).³² Ugyanakkor a keleti kódex az egyház legfőbb hatósága cím alatt csak a pápai hivatalt és a püspökök testületét írja le, vagyis azokat az elemeket, amelyek – mint az egyház

---

²⁹ Vö. pl. CORECCO, E., „Considerazioni sul problema dei diritti fondamentali del cristiano nella Chiesa e nella società, in *Les droits fondamentaux du chrétien dans l'Église e dans la société. Actes du IVe congrès international de droit canonique, Fribourg, 6-11 novembre 1980*, Corecco, E. – Herzog, N. – Scola, A. (dir.), Fribourg-Freiburg i. Br.-Milano 1981, 1121-1122.

³⁰ Ezek a már említett alexandriai, antióchiai, káld, konstantinápolyi és örmény tradíció (CCEO 28. kán. 2. §).

³¹ ERDŐ, P., „A szentségi jog rítusközi (egyházközi) kérdései (keresztség)”, in *Orientalium dignitas*. A XIII. Leó pápa által kiadott „Kelet méltósága” kezdetű apostoli levél centenáriumból tartott szimpozion anyaga, 1994. nov. 2-4, Orosz, L. (szerk.), Nyíregyháza 1995, 129-135.

³² Lásd: A II. Vatikáni, 53-59, 83-84. A vonatkozó hatályos jog – keleti összefüggéseket is szem előtt tartó – magyarázatához lásd: GROCHOLEWSKI, Z., *Die Canones über den Papst und das Ökumenische Konzil in dem neuen Codex des Kanonischen Rechts*, in *Kanon IX* (1989) 51-81.

lényegi struktúráját meghatározó, isteni jogban gyökerező tényezők – a hierarchikus kommúnió révén a keleti egyházak vonatkozásában is *belső*, lényegi alkotóelemnek minősülnek. A tisztán egyházjogi jellegű szervekre (elsősorban a római kúria intézményeire) a CCEO csak az „Apostoli Szentszék” általános kifejezéssel utal, a mindenkori speciális normákra hagyva az adott esetben illetékes szentszéki szerv közelebbi meghatározását.³³ Az azonos *dogmatikai alapelvek* mellett azonban – a keleti egyházak tradicionális autonómiáját elismerendő – a pápai hatalom viszonylatukban a latintól eltérő módokon nyer *gyakorlást*, mint az a sajátjogú egyházak státútumainak alábbi rövid bemutatásából is kiténik.

4. A IV-VI. cím a sajátjogú egyházak struktúráit írja le, pontosítva, hogy a CCEO 27. kán. szerinti hierarchia által egyesített keleti részegyház-csoportoknak melyek a különböző fokú kormányzati autonómiával bíró típusai. A keleti kódex három részletesebben körülírt sajátjogú egyház típust (a pátriárkai-, a nagyérseki- és a sajátjogú metropolitai egyházat), valamint egy további, csak néhány alapjellemzőjében meghatározott, alacsonyabb hierarchikus szerveződésű alakzatot ismer. Ez utóbbi révén a kisebb keleti katolikus közösségek számára is lehetőség nyílik a sajátjogú jogállás elnyerésére.

a) A sajátjogú egyházak között kiemelkedő helyet foglalnak el az első egyetemes zsinatok által törvényesített, meghatározott területre kiterjedő *pátriárkai egyházak*. Ezek egy egymást kölcsönösen kiegyensúlyozó kettős felsőbb hatóság: a pátriárka és a püspöki szinódus irányítása alatt állnak. A pátriárka, meghatározása szerint, metropoliták feletti hatalommal rendelkezik, azaz a fennhatósága alatt álló részegyház-csoport – elvileg – több egyház-tartományból áll. Felsőbb kormányzati hatalmát a püspöki szinódussal megosztva gyakorolja. Ezen jogkörének súlyát jól jelzi például a részegyházak alapítására, püspökök szentelésére és áthelyezésére vonatkozó illetékessége, vagy az *ad normam iuris* gya-

---

³³ Vö.: ŽUŽEK, I., „Omissioni di alcune sezioni di canoni dal *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*”, in *Apollinaris* 66 (1993) 439-449. A *Curia Romana* mai jogi struktúrájának bemutatásához lásd pl. ERDŐ, P., *Egyházjog*, Budapest 2¹⁹⁹⁷, 225-235; keleti egyházjogi vonatkozásaihoz pedig: BROGI, M., „La Congregazione per le Chiese Orientali”, in *La Curia Romana nella Cost. Ap. »Pastor bonus«*, (Studi Giuridici 21), Città del Vaticano 1990, 239-267; ABBAS, J., „Pastor Bonus and the Eastern Catholic Churches”, in *Orientalia Christiana Periodica* 60 (1994) 587-610.

korlandó általános kiterjedésű végrehajtói hatalma. A püspöki szinódusnak (*Synodus episcoporum Ecclesiae patriarchalis*) valamennyi felszentelt püspök tagja. A szerv – az egyetemes jog keretein belüli – általános jogalkotói illetékességgel rendelkezik, mely – a katolikus egyházban egyedülállóként – nincs alávetve előzetes szentszéki kontrollnak (CCEO 110-111. kk.). A bírói hatalom gyakorlásában – részben a püspöki szinódus, részben a pátriárkai egyház rota rendszerben működő rendes bírósága révén (CCEO 1063. kán. 3. §) – ezen egyházak ugyancsak teljes körű autonómiával rendelkeznek. Néhány *causa maior* kategóriába tartozó ügytől eltekintve, a Rota Romana a pátriárkai egyházak tekintetében tehát illetéktelen.³⁴ A püspöki szinódus illetékes az egyház területén belüli püspökök megválasztására is. A normatíva elemzéséből úgy tűnik, hogy végső analízisben a jog által előírt előzetes pápai hozzájárulás (*assensus*) jelen formájában csak megengedettségi feltétele a püspöki székek szinodális és pátriárkai közreműködéssel zajló betöltésének.³⁵ A pátriárkai egyház további jellegzetes szinodális szervei az öt püspökből álló állandó szinódus, mely a pátriárka hatalom-gyakorlásában tölt be tanácsadói és kiegyensúlyozói szerepet, valamint a pátriárkai konvent. Ez utóbbi legalább öt évente összehívandó, a teljes egyház krisztushívóit reprezentáló *tanácsadó* jellegű szinodális szerv, mely biztosítja a püspökké nem szentelt személyek – ontológiai állapotuknak megfelelő – aktív részvételét az egyházkormányzatban.

Mint ismeretes, az egyházban teológiai okok miatt nem lehetséges a kormányzati hatalom modern civil jogrendekre jellemző, ágazatok szerinti megosztása.³⁶ Ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy ez a tétel csakis az úgynevezett isteni jogon alapuló hivatalok (azaz a római pápa és a megyéspüspökök) esetében feltétlen. A pátriárkai funkció újraszabályozása³⁷ igen jól példázza, hogy va-

---

³⁴ A CCEO 1059. kán. szerint ugyanakkor a keleti katolikusoknak is joga van a pápához való folyamodásra (*provocatio*), ami azonban nem minősül rendes fellebbezési útnak; vö. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI ORIENTALIS RECOGNOSCENDO, „Principi direttivi per la revisione del Codice di diritto canonico orientale”, in *Nuntia* 3 (1976) 9, Canoni «de processibus», n. 4.

³⁵ SZABÓ P., „A püspökválasztást érintő szabályozás módosulásai a keleti katolikus egyházjogban”, in *Athanasiana* 4 (1997) 83-94.

³⁶ Vö. pl. ERDŐ, *Egyházjog*, 119.

³⁷ A CCEO e tekintetben hozott újításainak összefoglalásához lásd pl. ŽUŽEK, I., „The Patriarchal Structure according to the Oriental Code”, in *The Code of Canons*

lamennyi más – úgynevezett tisztán egyházjogi alapon álló, azaz pusztán egyházi hatósági rendelkezésben gyökerező – hivatal esetében a három ágazat *megfelelő* megosztása nemcsak lehetséges, hanem – a civil jogrendekben fellelhető indokokhoz hasonló okok miatt – kívánatos is.³⁸

b) *A nagyérseki egyházakra* – amennyiben a jog kifejezetten kivételt nem tesz – jelenleg teljes egészében a pátriárkai státútum szabályai vonatkoznak (CCEO 152. kán.).³⁹ A tiszteletbeli többséget leszámítva az utóbbtól eltérés csak abban mutatkozik, hogy a püspöki szinódus által megválasztott egyházfő itt – a pátriárkai egyházakkal szemben – már felszentelt püspök lévén sem veheti automatikusan birtokba hivatalát, hanem pápai megerősítésre szorul (CCEO 153. kán. 2. §).

c) A harmadik kategóriát képező *sajátjogú metropolitai egyházak* az előzőeknél jóval szerényebb kormányzati önállósággal bírnak.⁴⁰ Ezeknél úgy a sajátjogú metropolitai, mint a püspöki székeket *pápai kinevezés* útján töltik be. A metropolita ellenben – legalábbis a latin kódex párhuzamos normájának összevetésében – itt is kiterjedt felsőbb végrehajtói jogkörrel rendelkezik. A felsőbb kormányzati illetékességben a metropolita a hierarchák tanácsa (*Consilium Hierarcharum*) nevű püspökökből álló szinodális szervevel osztozik. Ez utóbbi törvényhozói illetékessége pontos kiterjedésével kapcsolatban a törvénykönyvbeli megfogalmazás nézetünk szerint bizonytalan jellege jelentős jogi kétséget hagy.⁴¹

---

of the Oriental Churches, Gallagher, C. (ed.), Rome 1991, 40-58.

³⁸ Vö. *Communicationes* 1 (1969) 83; *Communicationes* 9 (1977) 231-232. A keleti kodifikáció (is) alapelvei között szerepeltette a jogi védelem egyenlő biztosítását valamennyi krisztushívó számára, hogy ezáltal véglegesen eltűnjenek az egyházi közigazgatásban még esetenként fellelhető önkényes intézkedések. Ennek érdekében itt is kilátásba helyezték a különbféle szintű közigazgatási bíróságoknál indítható felfolyamodási eljárások révén nyerhető jogorvoslatok rendszerét; vö. „Principi direttivi”, Canoni «de processibus», n. 5, in *Nuntia* 3 (1976) 9. A közigazgatási bíráskodás mai rendszeréhez lásd pl. GROCHOLEWSKI, Z., „Atti e ricorsi amministrativi”, in AA. VV., *Il nuovo Codice di diritto canonico*, Roma 1983, 502-522.

³⁹ A nagyérsek kódexbeli figurájáról még nem született önálló kánonjogi publikáció. A korábbi, a pátriárkai intézménynél még jóval szerényebb illetékességi körű figura leírásához lásd: CHIMY, H., *De figura iuridica archiepiscopi maioris in iure canonico orientali viginti*, Roma 1968.

⁴⁰ Részletesebb információkhoz lásd: SZABÓ, P., „A sajátjogú metropolitai egyházak kormányzati szervei”, in *Athanasiana* 6 (1997) 61-85.

⁴¹ SZABÓ, P., „La questione della competenza legislativa del Consiglio dei gerarchi

d) A sajátjogú egyházak negyedik, összefoglaló jellegű típusát a CCEO 174-176. kánonjainak „keretörvénye” helyezi kilátásba. Ennek alapján – a keleti egyházak alapvető egyenlőségét kifejezendő⁴² – a metropolitai szintet el nem ért közösségek is elnyerhetik a *sui iuris* státuszt. A magyar görög katolikus egyház is – bizonyos strukturális anomáliáktól eltekintve – e kategória alá sorolható.⁴³

5. A VII-VIII. cím a részegyházak belső rendjét szabályozza. E ponton a négy sajátjogú egyház kategóriában az előző résztől jóval szerényebb eltéréseket találunk. Mindenekelőtt a pátriárkai egyházak már említett püspökválasztási jogára utalhatunk. Ezen túl az *ad limina* látogatásra, az ötévenkénti jelentésre, illetve az egyházmegyei kormányzó kijelölésére vonatkozó szabályok sajátosságai jelzik, hogy egyházában a pátriárka különleges közvetítő funkciót tölt be püspökei és az egyház legfőbb hatósága között. Ennek következtében e püspökök Szentszékkal való közvetlen kapcsolata a szokásosnál behatároltabb.⁴⁴ A IX. cím a sajátjogú egyházak közötti koordinációt szolgáló interrituális hierarchagyűlést szabályozza. A szerv – a sajátjogú egyházak autonómiáját respektálandó – hangsúlyozottan konzultatív jellegű. Célja mindenekelőtt az azonos területen működő katolikus hierarchiák közös tevékenységének összehangolása (CCEO 322. kán.). A X-XI. cím a klerikusok és laikusok jogait és kötelességeit írja le. Noha a keleti kódex is aláhúzza a klerikusi cölibátus papi rendnek való sajátos megfelelését, mint ismeretes, a házasságot nem minősíti szentelési akadállyal.⁴⁵ A szerzetesjogot tartalmazó XII. cím⁴⁶ tekintetében első-

---

(*Consilium Hierarcharum*). Annotazioni all'interpretazione dei cc. CCEO 167 § 1, 169 e 157 § 1”, in *Apollinaris* 69 (1996) 485-515; SZABÓ, P., „A sajátjogú metropolitai”, 72-79.

⁴² OE 3.

⁴³ A magyar görög katolikus egyház jelen szerkezeti adottságainak a kódexbeli alakzattal történő összevetéséhez lásd: SZABÓ, P., „Sajátjogú egyházak a CCEO 174-176. kánonjának szabályozása szerint”, in *Athanasiana* 2 (1996) 117-142.

⁴⁴ Vö. CCEO 206, 208, 210. kk.

⁴⁵ Bizonyos jogi anomália fakad ugyanakkor azon tényből, hogy a kódex továbbra is fenn kívánja tartani azon szentszéki rendelkezések hatályát, melyek tiltják a nős papok szolgálatát az Újvilágban (vö. Nuntia) Újabbban e rendelkezések hatályvesztését állítja: CHOLIJ, R., „An Eastern Catholic Married Clergy in North America: Recent Changes in Legal Status and Ecclesiological Perspective”, in *Studia Canonica* 31 (1997) 311-339.

⁴⁶ Lásd: PUJOL, C., *La vita religiosa orientale. Commento al Codice del diritto ca-*

sorban a megszentelt élet sajátos tipologizálását kell kiemelnünk. A kódex első helyre teszi a jellegzetesen keleti *monasztikus* szerzetességet. A normatívában a szerzetesrendek és kongregációk máig ehhez, mint alaptípushoz viszonyítva nyernek bemutatást. A latin kódexszel ellentétben a megszentelt élet külön kategóriáját képezik a közös élet szerzetesi mintájú társaságai (CCEO 554-562. kk.). Ugyancsak a latin joggal szemben a remeték a keleti tradíciónak megfelelően monasztikus szerzetesek (CCEO 481. kán.), s nem csakis a megyéspüspöktől függő aszkéták. A megszentelt élet intézményeinek hierarchikus strukturálódása a latin jog által hozott egyházmegyei és pápai rangú szinteken túl ismeri a pátriárkai rangú szerzetesintézményeket is.⁴⁷ A XIII. cím a krisztushívők társulásait szabályozza. A keleti kódex – a latinnal szemben – a magántársulatok szabályozását a részleges jog hatáskörébe utalja.⁴⁸

6. Az egyház tanítói tevékenységét a latin joghoz képest (CIC III. könyv) a keleti kódex kisebb jelentőségű eltérésekkel a XIV-XV. címben szabályozza.⁴⁹ Jelentősebb különbségek találhatóak viszont a szentségjogban (XVI. cím). A keleti jogban – pontosan körülhatárolt feltételek igazolódása alapján – az egyházi rend szentségét leszámítva minden szentség esetében lehetséges az akatolikusokkal való közösködés. A keresztség rendes kiszolgáltatója a keleti jog szerint csak az áldozópap, aki egyben – külön felhatalmazás nélkül – a bérmálásra is illetékes (CCEO 677. kán. 1. §, 694. kán.), továbbá – sajátos körülmények között – az ortodox egyházba történő keresztelés is engedélyezett számára.⁵⁰ Az eukarisztiában csak megbérmált krisztushívők részesíthetők (vö.

---

nonico orientale (Canon 410-572), Roma 1994; ANDRÉS, D., „Observaciones introductorias al título *De monachis ceterisque religiosis* del CCEO”, in *Apollinaris* 65 (1992) 137-147; ABBAS, J., „Forms of Consecrated Life Recognised in the Eastern and Latin Codes”, in *Commentarium pro Religiosis et missionariis* 76 (1995) 5-38.

⁴⁷ A típusok – korábbi jog szerinti, azonban alapvetően ma is helytálló – legáttekinthetőbb bemutatásához lásd: ŘEZÁČ, J., „Diritto e vita religiosa presso gli orientali uniti”, in *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, Pelliccia, G. – Rocca, G. (dir.), vol. III, Roma [1976], 674-699. cols.

⁴⁸ Lásd: CCEO 573. kán. 2. § szemben a CIC 321-326. kánonjaival.

⁴⁹ Vö. NEDUNGATT, G., „Magisterio ecclesiastico nei due Codici”, in *Apollinaris* 65 (1992) 313-328.

⁵⁰ A latin áldozópapok hasonló illetékességéről alkotott állásponthez lásd: SZABÓ, P., „A keresztség kiszolgáltatásának elnapolására vonatkozó norma (CIC 868. kán. 1. § 2°) értelmezése a párhuzamos keleti jogszabály tükrében”, in *Hírlevél* 1, 1996 december, 19-28.

CCEO 697. kán.). A keleti kódex sajátossága, hogy a legsúlyosabb bűnök visszaszorítására – a latin jogban alkalmazott önmagától beálló (*latae sententiae*) büntetések helyett – a keleti fegyelmi tradícióval inkább összhangban levő gyóntatási felhatalmazás korlátozásához folyamodik (CCEO 727-728. kk.).⁵¹ E differenciának a bűnbánat szentsége interrituális viszonylatban történő kiszolgáltatása esetén mind az érvényesség mind a megengedettség tekintében – további tanulmányozást igénylő – következményei vannak. Az egyházi rend szentségével kapcsolatban megemlíthető, hogy a keleti jogban a pápán túl a pátriárka és a metropolita is adhat felhatalmazást püspökszentelésre (CCEO 745. kán.). Míg a latin jog kifejezetten állítja, hogy a házasságot a felek beleegyezése létesíti (*matrimonium facit partium consensus*), a keleti jogban e formulát nem találjuk, s ugyancsak nincs utalás a házasság szerződés (*contractus*) jellegére sem. A keleti tradícióval összhangban – a felek beleegyezésén, illetve a tanúk jelenlétén és közreműködő esketési felhatalmazásán túl – a keleti katolikus fél által kötött házasság érvényességi feltételeként van előírva a *papi áldás* is,⁵² s éppen ennek biztosítása érdekében a kánoni forma alóli felmentés keleti katolikusok házassága esetében az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (CCEO 828. és 835. kán.). A keleti kódexben a házassági akadályok némelyikének más a kiterjedése, eggyel több házassági akadály szerepel (lelki rokonság), illetve rendkívüli esetben a sajátjogú egyházak felsőbb törvényhozó szerve is létesíthet ilyen akadályokat (CCEO 792. kán.). A házassági beleegyezés tekintetében a keleti jog nem ad lehetőséget a beleegyezés érvényének feltételhez kötésére (CCEO 826. kán.).⁵³ A keleti kódex XVII. címe a katolizálás módját szabályozza. Minthogy a keleti ka-

---

⁵¹ Lásd: *Nuntia* 20 (1985) 9-10.

⁵² Ezen áldás a szentség kiszolgáltatásban betöltött szerepének elemzéséhez lásd: NAVARRETE, U., „Questioni sulla forma canonica odierna nei Codici latino e orientale”, in *Periodica* 85 (1996) 492-497; jogi eredetéhez pedig: FERRARI, G., „Diritto matrimoniale secondo le Novelle di Leone il Filosofo”, in *Byzantinische Zeitschrift* 18 (1909) 159-175; L'HUILLIER, P., „Novella 89 of Leo the Wise on Marriage: An Insight into its Theoretical and Practical Impact”, in *Greek Orthodox Theological Review* 32 (1987) 153-162.

⁵³ Minthogy a keleti norma nem pusztán formális eltérést jelent, hanem – úgy tűnik – a természetjog pontosabb megértésén alapul, valószínűsíthető, hogy e ponton a latin egyház gyakorlata is a feltételhez köthetőség kizárása felé fog haladni; vö. GEFAELL, P., „Il matrimonio condizionato durante la codificazione pio-benedettina. Fonte del c. 826 CCEO”, in *Ius Ecclesiae* 7 (1995) 581-625.

tolikus egyházak különösen jelentős ökumenikus küldetéssel bírnak (OE 16), a kérdéskört a kódex külön címben szabályozza.⁵⁴ A latin kódex első könyvét képező általános normáknak megfelelő anyag a keleti jogban négy elkülönülő cím alá nyer beosztást. A személyek és jogcselekmények, a hivatalok, valamint a kormányzati hatalom (XIX-XXI. cím) tekintetében csak minimális eltérések találhatók a két jog között.⁵⁵ A jogforrásokról és közigazgatási intézkedésekről szóló utolsó előtti (XXIX.) cím ellenben jelentős differenciákat tartalmaz. Így a CCEO 1503. kán. a joghézag kitöltésének eszközeként – a latin jog további befolyását kiküszöbölendő – nem helyezi kilátásba a hasonló esetekre hozott szabályokhoz folyamodás lehetőségét (*analogia legis*), illetve a szokásjog tekintetében a törvényhozói jóváhagyás helyett a Szentlélek közösségben működő erejét állítja központba (CCEO 1506. kán.).⁵⁶ Az általános normák szándékolt egyszerűsítése következtében e címben nem találkoznak jogszabály értékű közigazgatási intézkedésekkel (vö. CIC 29-34. kk.), illetve az egyedi közigazgatási intézkedéseket is csak harminc kánon szabályozza a latin kódexbeli ötvennyolccal szemben. A közigazgatási intézkedések elleni hierarchikus felfolyamodásra vonatkozó normák a két kódexben lényegében megegyeznek (XXII. cím). A vagyoni jog (XXIII. cím)⁵⁷ és az eljárásjog (XXIV-XXVI. cím) tekintetében a pátriárkai egyházak sajátos autonómiájából adódnak eltérések.⁵⁸ Végül a büntetőjog tekintetében (XXVII-XXVIII. cím) megemlítendő, hogy a büntetőtörvények kötelező erejének alsó korhatára a 16. helyett 14. életév betöltése (CCEO 1413. kán.); a keleti jog nem ismeri az önmagától – azaz hatósági közreműködés nélkül – beálló büntetések kategóriáját

---

⁵⁴ Lásd pl. FÜRST, C., „L'ecumenismo nel progetto del codice di diritto canonico orientale”, in AA. VV., *Portare Cristo all'uomo*, Roma 1986, 227-233; ID., „Ökumenismus im Codex Canonum Ecclesiarum”, in *Scientia Canonum*. Festgabe für F. Pototschnig, Paarhammer, H. – Rinnerthaler, A. (Hrsg. von), München 1991, 415-428.

⁵⁵ ABBASS, J., „Offices in the Church. A Comparative Study of the Eastern and Latin Codes of Canon Law”, in Gutiérrez, A. (a cura di), *Liber amicorum mons. Biffi*. Scritti in onore di mons. Fr. Biffi, (Utrumque lus 25), Roma 1994, 211-236.

⁵⁶ Vö.: COMOTTI, G., „Note in margine alla disciplina della consuetudine nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, in *Atti del Congresso Internazionale «Incontro fra canonici d'Oriente e d'Occidente»*, Coppola, R. (a cura di), Bari [1994], vol. II, 57-71.

⁵⁷ ABBASS, J., „The Temporal Goods of the Church. A Comparative Study of the Eastern and Latin Codes of Canon Law”, in *Periodica* 83 (1994) 669-714.

⁵⁸ Lásd: 32-34. old.

(*poenae latae sententiae*). A CIC 1399. kánonjával ellentétben a civiljogi doktrínának megfelelően követi a *nullum crimen sine lege poenali* elvet (vö.: CCEO 1414. kán.).⁵⁹ Büntetésként a javaktól való megfosztással szemben előnyben részesíti a pozitív cselekményekre kötelezést (CCEO 1426. kán.), továbbá a latin jognál fokozottabban preferálja a büntetések bírósági úton történő kiszabását a közigazgatási eljárással szemben.

4. A magyar görög katolikus egyház részleges joga

A magyar görög katolikus egyháznak becsült statisztikai adatok szerint ma valamivel kevesebb, mint negyedmillió, jobbra az ország észak-keleti megyéiben élő híve van. Kormányzati szempontból két részegyházra, a nyíregyházi székhelyű Hajdúdorogi Egyházmegyére és a jóval kisebb kiterjedésű Miskolci Apostoli Exarchátusra oszlik.⁶⁰

A részleges jog forrásainak meghatározásánál az első – egyszerre történeti és jogi jellegű – kérdés annak eldöntése, mely történeti periódustól kell figyelembe vennünk térségünk keleti egyházi jogforrásait, mint a magyar bizánci rítus saját forrásait?

A magyar görög katolikus egyház mint önálló, azaz a többi görög katolikus egyháztól – a kor terminológiájával élve – *rituális* szempontból elkülönülő egység, hosszabb folyamat eredménye-

---

⁵⁹ Az egyházi törvények áthágásának általános büntethetősége (CIC 1399. kán.) máig élénk reflexió tárgya a latin egyházjogban. A kánoni jogrend specialitása az általános jogi elvek *iuxta modum* alkalmazását olykor elkerülhetetlenül teszi szükségessé. Ugyanakkor, mint a törvényhozó keleti kódexbeli állásfoglalása azt világosan jelzi, e ponton – minthogy a CIC 1399. kánon célja más eszközök, elsősorban büntetőparancsok révén biztosítható (vö. CCEO 1406. kán. 2. §) – a legalitás szorosabban vett elvének büntetőjogi alkalmazása legalábbis nem feltétlenül egyeztethetetlen az egyház rendeltetésszerű működésének hatékonyságával; ilyen értelemben pl. GOTTERO, R., „La «norma generale» del diritto penale canonico (can. 1399)”, in *Quaderni di diritto ecclesiale* 10 (1997) 351-354. A keleti anyagi büntetőjog áttekintő bemutatásához lásd: DI MATTIA, G., „La normativa di diritto penale nel Codex Iuris Canonici e nel Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, in *Apollinaris* 65 (1992) 149-172.

⁶⁰ Az Exarchátus 4061 km² területű, 31 paróchiából áll. Lélekszáma 1924-től 1982-re a belső migráció miatt felére zsugorodott. Jelenleg a magyar görög katolikusok 6-7 %-a tartozik ezen részegyházhoz; vö. *A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Kormányosság Schematizmusa*, [Nyíregyháza] 1982, 104. és 210-211.

ként alakult ki.⁶¹ A Hajdúdorogi Egyházmegyét csak 1912-ben alapították. Ezen önállósulás szociológiai oka a különálló magyar görög katolikus etnikum léte volt. A Miskolci Apostoli Exarchátus pedig csak 1924-ben alakult meg, az I. világháborút követő határváltozások után a környező görög katolikus egyházmegyékből Magyarországon maradt, 21 eperjesi és 1 munkácsi paróchiából.⁶²

Noha önálló magyar rítusról a szakirodalom – ismereteink szerint – csak a 40-es években kezd beszélni,⁶³ a jogforrások szerkesztésének elve ennél jóval korábbi normák saját forrásként történő kezelését is megengedi.⁶⁴

4.1. A részleges jog forrásai

1. A magyar görög katolikus egyház részleges joga kodifikáció előtti állapotokat tükröz. A hatályos jogi rendelkezések szétosztóan találhatók, főként *egyházmegyei körlevelekben*. Hiányos a jogharmonizáció, egyelőre még nem került sor a CCEO részleges jog révén történő – előírt – mielőbbi kiegészítésére.⁶⁵ Ezen hiányosságok – mint minden jogrendbeli anomália – természetesen hátráltatják egyházunk működőképességét, így pótlásuk sürgető feladat.

A keleti egyházak önazonossága szempontjából a sajátjogú egyházak felsőbb hatóságai által alkotandó részleges jog (*ius particulare Ecclesiae sui iuris*) kiemelkedő szerepű, a Zsinat és a törvényhozó szándéka szerint ezért azt (is) csak *szerves* fejlesztés

---

⁶¹ Áttekintéséhez lásd: PIRIGYI I., *A magyarországi görög katolikusok története*, vol. I-II, Nyíregyháza 2¹⁹⁹⁰.

⁶² SZÁNTAY-SZÉMÁN, I., *A Miskolci Gör. Szerz. Kath. Apostoli Kormányzóság története, területe és személyi adatai fennállásának 15. évfordulóján*, Miskolc 1940, 6.

⁶³ A magyar bizánci katolikus közösség önálló jogi rítus státusza – tudomásunk szerint – először csak Papp György révén nyert jogi érvekkel alátámasztott megfogalmazást; lásd: PAPP, GY., *A magyar görög katolikus szórványok egyházjogi helyzete*, Nyíregyháza 1945, 38.

⁶⁴ A Hajdúdorogi egyházmegye területét különböző irányokból ért kánonjogi hatásokhoz lásd: PAPP, GY., *A magyar görög katolikus egyház partikuláris jogforrásai*, Budapest 1942; HOLLÓS, J., *A keleti szertartások jogforrásainak története*, HTA Diss., Budapest 1962, (*kézirat*); UA., „A bizánci egyházjog mint a Görög Katolikus Egyház jogforrása Magyarországon a XVII-XVIII. században”, in *Posztbizánci Közlemények I*, Nagy, M. (szerk.), 1994, 111-115.

⁶⁵ Vö. 25. jegyzet.

keretében szabad alakítani.⁶⁶ (Az e vonatkozásban alkalmazható konkrét munkamódszerek alternatíváihoz lásd: 4.2).

2. A kodifikáció – szokásos menet szerinti – előfeltételét képező *forrásgyűjtésre* már történtek komoly kísérletek. Noha a harmincas évekbeli első keleti kodifikációt segítő, rendszerezett forráskiadványok között végül nem jelent meg magyar kötet,⁶⁷ a római kodifikációs bizottságtól a jogforrások összegyűjtésére egyházmegyénknek is érkezett hivatalos megbízás.⁶⁸ Ha maguk a forrásszövegek – közelebről nem ismeretes körülmények miatt – nem is láttak napvilágot, *katalogizált listájuk* nagy része azonban szerencsére megjelent.⁶⁹ Mint ezen katalógusból (is) kiderül, egyházunkban – a szintén részleges jognak minősülő, következésképpen számításba veendő *szokásjog* mellett – a *ius particulare* szinte kizárólagosan az egyházmegyei körlevelekben kihirdetett megyéspüspöki rendelkezésekre korlátozódik.⁷⁰ Más szórványos forrásait a korábbi tartományi zsinatok esetleg még érvényben levő jogszabályai, valamint esetleges szentszéki rendelkezések képezhetik.

4.2. A joganyag értékelése és revíziója

A keleti katolikus egyházak részleges jogának egyrészt – a legalitás és a szubszidiaritás elveinek együttes figyelembevételével – a keleti kódex által képezett, fentebb vázolt jogrendbe kell illeszkednie, másrészt hozzá kell járulnia e közösség keleti identitásának kiteljesítéséhez. Ezen követelmények biztosításához többféle módszer is hozzáférhető.

1. Az első szerint a magyar görög katolikus egyház partiku-

---

⁶⁶ Vö. CCEO 40. kán. 1. §; OE 6 (lásd: *A II. Vatikáni*, 359).

⁶⁷ Vö. SCO., Codificazione canonica orientale, *Fonti*, Series I-III, 1930-

⁶⁸ PAPP, *A magyar görög katolikus egyház*, 4-5.

⁶⁹ Az első kodifikációval párhuzamosan zajló ezen magyar jogforrásgyűjtés eredményeként létrejött publikáció Papp György imént idézett műve. Az egyházmegyei körlevelek és egyéb partikuláris jogforrások egy másik jelentős periódusát Hollós János, a volt keleti kodifikációs bizottság konzultora gyűjtötte egybe; lásd: *Körlevelekben közölt rendelkezések 1950-1979*, Nyíregyháza 1979.

⁷⁰ Külön kérdést jelent, hogy a latin kódex hatálybalépése után a magyar püspöki konferencia által kiadott normák – minthogy a szerv, a CD 38 szerinti figurával szemben, immár deklaráltan csak a latin egyház jogintézménye – *formális* szempontból magasabb jognak vagy csak a hajdúdorogi megyéspüspök által recipiált, saját hatáskörü (egyházmegyei) normáknak számítanak-e? A kérdéshez lásd pl. ERDŐ, P., „La participation des évêques orientaux à la conférence episcopal. Observations au 1er § du can. 450”, in *Apollinaris* 64 (1991) 295-308.

lári kódexének kidolgozásához a kiinduló lépés a jogforrások pontos felmérésének befejezése. Ennek egyrészt magában kell foglalnia a vonatkozásunkban megjelent jogszabályok lehetőség szerint teljes *katalogizálását*, másrészt ezzel párhuzamosan ki kell alakítani az összegyűjtött forrásanyag szelekciójához szükséges, elvi megfontolásokat igénylő *kritériumrendszert*.

A kodifikáció folyamata ezen metodológia szerint az alábbi lépésekre bontható. Először az összegyűjtött források formális hatályát kell megállapítani, kiszűrve azon normákat, melyek *desuetudo*, korábbi ellentétes törvény vagy jogszokás, és mindezekelőtt az új kódex kihirdetése miatt hatályukat veszítették. A kódex által ugyanis hatályát veszti: 1) a közös és részleges jog minden a kódex kánonjaival ellenkező normája, 2) azon túl valamennyi olyan norma, mely a kódex által a maga egészében újraszabályozott kérdésre vonatkozik, 3) minden olyan jogszokás is, amelyet a kódex kifejezetten elvet, vagy amely – az évszázados vagy emberemlékezetet meghaladó szokásokat leszámítva – vele egyszerűen ellentétes. Míg egy részleges jogszabály kódexszel ellentétes jellege viszonylag könnyen megállapítható, az újraszabályozás révén történő hatályvesztés megállapítása – mint azt a kánonjogi doktrína is aláhúzza⁷¹ – komplikált normaelemzést kívánó feladat.

A formális hatállyal bíró normákat ezután a keleti fegyelmi tradícióval való *tartalmi* összhangjuk szempontjából kell minősíteni. Mint ismeretes, a keleti katolikus egyházak fegyelmi rendje a Trient-utáni korban igen erős nyugati hatás alatt állt, ami a Munkácsi Egyházmegye tekintetében teljes latinizálódáshoz vezetett. A keleti kódex kihirdetésekor a sajátjogú részleges jog kialakítása kapcsán a törvényhozó nem véletlenül figyelmeztet egyrészt a keleti tradíció, másrészt a II. Vatikáni Zsinat által ezen torzulások korrigálása érdekében megfogalmazott elvek maximális figyelembevételére.⁷² Minthogy egy adott rítus hiteles keleti tradíció tartalma tekintetében a fegyelmi összetevővel szorosan összefüggenek a rítus más konstitutív tényezői is (liturgia, lelkiségi és teológiai hagyomány), a fegyelmi normák hitelességének megállapításánál az említett teológiai szakterületek közreműködése is szükséges.⁷³

---

⁷¹ *Commentario exegetico al Código de derecho canónico*, Marzoa, A. – Miras, J. – Rodríguez-Ocaña, R. (dir.), Pamplona 1996, vol. I, 283-287, 403-404.

⁷² *Sacri canones*, 1033.

⁷³ A szentségjog hiteles keleti hagyományainak vonatkozásában mértékadó útmutatásnak tekintendő a keleti kódex vonatkozó rendelkezéseinek bevezetését

2. Ezen időigényes eljárással szemben azonban lehetséges egy gyakorlatiasabb és ebből adódóan gyorsabb módszer is. Ez a kötelezően alkotandó sajátjogú részleges jog, valamint a valódi joghézagok felméréséből indul ki. E területeken – a jogforrások előzetes *kimerítő* felmérése nélkül, vagy azzal párhuzamosan – alkotja meg az új részleges jogot, majd az így létrejött törvénytervezeteket utólag kontrollálja a keleti tradícióval való összhang szempontjából. (Ha figyelembe vesszük a részleges kodifikációban rendelkezésre álló apparátus szerény méretét; a saját jogforrásaink behatárolásával kapcsolatos, nehezen feloldható – említett – elvi kérdéseket; nem kevésbé a közvetlen jogforrásaink erősen latinizálódott jellegét; továbbá a részleges jog helyzete rendezésének sürgető voltát, aligha lehet kétséges, hogy a magyar görög katolikus egyház számára is ez utóbbi módszer a járható út.)

A mondottak tükrében – minthogy a teljes partikuláris kodifikáció várhatóan hosszabb folyamat lesz – első lépésben a kódex által kötelezőként előírt részleges normák⁷⁴ valamint – az érintettekkel egyeztetve – a legsürgetőbb interrituális szabályok kihirdetése látszik kézenfekvőnek.

A sajátjogú szintű, azaz felsőbb részleges jogot tartalmazó törvénytervezetek elkészültével, azok a magyar görög katolikus egyház esetében az Apostoli Szentszék elé terjesztendőek annak beleegyezése (*consensus*) elnyerése végett, hiszen ezen közreműködés a sajátjogú egyházak negyedik típusánál a sajátjogú normák kihirdethetőségének érvényességi feltétele (CCEO 176. kán.).

---

sürgető és kifejtő, közelmúltban megjelent szentszéki utasítás: CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei canoni delle Chiese orientali*, 6. l. 1996, Città del Vaticano 1996. (A kérdéskörrel behatóan foglalkozott az európai görög katolikus főpapok 1997. június 30 és július 7-e között Nyíregyházán tartott konferenciája. A találkozó közösen elfogadott záródokumentuma többek között feladatként jelölte meg az imént említett szentszéki utasítás modern nyelvű fordításainak elkészítését, valamint az abban foglalt rendelkezések fokozatos bevezetését; a záródokumentumhoz lásd: GERARCHI ORIENTALI CATTOLICI D'EUROPA, «Identità di una Chiesa (Documento finale)», in *Il Regno – documenti*, 17/1997, 534-536.)

⁷⁴ Vö. ŽUŽEK, *Index*, 170-174.

5. Kitekintés (A keleti kódex jelentősége)

1. A keleti Codex kihirdetésével a katolikus egyházban kiteljesült az új szerves „Corpus Iuris Canonici”, mely másik két eleme a latin Codex és a római kúria szabályzatát tartalmazó *Pastor Bonus* kezdetű apostoli rendelkezés. A CCEO a keleti katolikus egyházak számára egyrészt biztosítja a belső rendhez szükséges alapvető előírásokat, másrészt garantálja a hiteles keleti hagyományok szerinti egyházi életet, elősegítve ezen közösségek rituális identitásának visszanyerését.

2. Ezen belső szempontokon túlmenően azonban a keleti kódex – minthogy a latin kódexszel azonos törvényhozó hirdette ki – bizonyos pontokon érdekes alternatívát is képez a CIC kodifikációjában hosszabb reflexiókat kiváltó és a későbbi keleti normáktól eltérő megoldást eredményező döntések tekintetében. E vonatkozásban példaként utalhatunk a büntetőjogi törvényesség elvének alkalmazására,⁷⁵ a házassági beleegyezés feltételéhez köthetőségének keleti jogból történő teljes kiiktatására,⁷⁶ vagy a stabil felépítésű szinodális szervek döntéshozatali jellegének és generális illetékességének együttes elismerésére.⁷⁷ Ezek tükrében elmondható, hogy – amint a már kihirdetett latin kódex is nem egy esetben jelentősen hatott a még folyamatban levő keleti kodifikációra – bizonyos pontokon a keleti jog is betölthet *indikátor* és *katalizátor* szerepet a latin egyházi törvénykönyv kánonjogi doktrína által vitatott kérdéseiben.

3. Végül a kodifikáció – a történeti jogforrások és a hatályos jog immár a keleti egyházak számára is világos és minden területre kiterjedő szétválasztása, valamint a kódexnek a modern jogtudomány kritériumai szerint történő kialakítása révén – minden bizonnyal a kánonjog e szektorában is a tudományág és annak oktatása fellendüléséhez fog vezetni.⁷⁸

---

⁷⁵ Lásd: 55. jegyzet.

⁷⁶ Lásd: 50. jegyzetnél.

⁷⁷ SZABÓ, „A sajtójogú metropolitai”, 72-79.

⁷⁸ A katolikus keleti kánonjog művelésének jelenlegi egyetlen olyan centruma, ahol ezen szakterületből akadémiai fokozatok is szerezhetőek, a római Pápai Keleti Intézet kánonjogi fakultása. A kánonjogi képzés itteni történetének áttekintéséhez lásd: PRADER, J., „Il Pontificio Istituto Orientale e il diritto canonico delle Chiese orientali”, in Taft, R. – Dugan, J. (a cura di), *Il 75° anniversario del Pontificio Istituto Orientale*. Atti delle celebrazioni giubilari 15-17 ottobre 1992,

Befejezésül talán érdemes utalnunk rá, hogy a keleti kánonjogtudomány művelésére a Közép-Kelet Európa-i régió különösen is alkalmasnak tűnik. E térségben – Kelet és Nyugat találkozási pontjaként – ugyanis egyidejűleg van jelen egyrészt a keleti egyházi tradíció és források ismerete, másrészt egy olyan alapoktatás, mely révén adott a keleti kánonjog művelésének másik elengedhetetlen alappillére, tudniillik a – Nyugatra jellemző – jogi kategóriák biztos kezelésének készsége. Mindez – tekintettel arra, hogy a kánonjogi mentalitás és kultúra visszahonosításának sikere vagy esetleges kudarca, mint mondtuk, döntően fogja érinteni ezen egyházak sorsát – előre vetíti annak lehetőségét, hogy a régió – mint arra a XIX. század második felében egyszer már példa volt⁷⁹ – újra a tudományág művelésének egyik jelentős centrumává váljék.

(Orientalia Christiana Analecta 244), Roma 1994, 181-195.

⁷⁹ Ezt a korszakban itt született alapművek egész sora bizonyítja; lásd: PAPP-SZILÁGYI, J., *Enchiridion iuris Ecclesiae orientalis catholicae*, M.-Varadini²1880; MILASCH, N., *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche*, Mostar²1905; ZHISHMAN, J., *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, Wien 1864; ID., *Die Synoden und die episkopal-Ämter in der morgenländischen Kirche*, Wien 1867; SCHAGUNA, A., *Compendium des kanonischen Rechtes der einen, heiligen, allgemeinen und apostolischen Kirche*, Hermannstadt 1868.

